

Motion till riksdagen 2024/25:1365

av Carina Ståhl Herrstedt m.fl. (SD)

God vård och omsorg för äldre

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör se över hur LOV kan införas för äldreomsorg i hela landet och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa en äldreombudsman i kommunerna och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om nattbemanning på särskilda boenden och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om brandskyddet på särskilda boenden och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om kategoriboenden med husdjursprofil och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om demensbyar och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om utökad kontroll i belastningsregistret inom äldreomsorgen och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om bättre mat för äldre och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om bättre arbetsvillkor inom vården och omsorgen och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om förbättrad palliativ vård i äldreomsorgen och tillkännager detta för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ett allmänt vaccinationsprogram för äldre och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ett åtgärdsprogram för hemlösa äldre och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Äldre personer utgör en stor växande andel av befolkningen och andelen väntas öka framgent varje år fram till 2040. Många äldre har fått uppleva en stadig försämring av sina levnadsvillkor och hundratusentals svenska pensionärer tvingas leva på en månadsinkomst som ligger kring existensminimum. Allt fler äldre utsätts för våld, övergrepp eller försummelser, och äldre i behov av samhällets insatser har stora svårigheter att få tillgång till adekvat vård och omsorg. Rådande brist på utbildad personal inom vård och omsorg riskerar att ytterligare försämma såväl tillgång som kvalitet på vården. Denna negativa utveckling måste snarast vändas och en rad åtgärder är på gång men många fler behöver vidtas för att öka livskvaliteten för våra äldre.

Omhändertagandet av de mest sköra och sjuka äldre får aldrig försummas. Vården och omvårdnaden måste genomsyras av mänsklig empati, trygghet och förtroende. Äldreomsorgens största och enda fokus måste vara de äldre. Äldre förtjänar bättre än att användas som del i ett integrationsprojekt där de varken förstår personalen eller kan göra sig förstådda, därför är språkkrav inom äldreomsorgen en viktig åtgärd.

Inför lagen om valfrihetssystem i hela landet

Lagen (2008:962) om valfrihetssystem, LOV, infördes år 2008 och innebär att en kommun eller en region kan öppna upp för brukare att välja privata alternativ till kommunala omsorgstjänster. Det sker genom en särskild form av ramupphandling, i vilken kommunen specificerar de villkor som privata utförare måste uppfylla. Därefter får brukare, exempelvis äldre inom äldreomsorgen, själva välja vem de vill köpa tjänsten av, privat eller kommunal.

Antalet kommuner som valt att anamma systemet ökade snabbt efter införandet, men stabiliserades omkring år 2015, med omkring 160 av landets 290 kommuner. Det innebär att över hundra kommuner aldrig låtit invånarna själva välja vem som skall leverera exempelvis hemtjänst, det enda alternativet är kommunen.

Oavsett ålder ska man kunna påverka den vård och omsorg man är i behov av vare sig det handlar om val av boende, hemtjänst eller vårdcentral. LOV möjliggör, i de kommuner där den tillämpas, att den äldre och dennes anhöriga kan välja den utförare av hemtjänst som passar den enskilde. Den enskilde och dennes närstående vet bäst vilken omsorg som passar och vilka behov och önskningar som den äldre har. LOV stärker äldres självbestämmande och ger en ökad valfrihet men leder också till att verksamheter som inte är tillräckligt bra kan väljas bort.

Kommunerna har alltså rätt att själva besluta huruvida en verksamhet skall öppnas upp för privata alternativ enligt LOV, eller ej. Detta kan leda till begränsningar av de äldres frihet, och innebär dessutom en oskälig skillnad i hur äldreomsorgens skall fungera beroende på var i landet man bor. LOV bör göras obligatorisk för äldreomsorg i alla landets kommuner och regeringen bör se över hur detta kan genomföras.

Inför en äldreombudsman

Äldre är på många sätt en särskilt utsatt grupp när det gäller att göra sin röst hörd. Många äldre har svårigheter med tekniken, och de kan också lida av olika sjukdomar eller besvär som utgör hinder att klara av teknik eller ta till sig information och bevaka

sina rättigheter. Motparten är allt som oftast det offentliga, exempelvis kommunens äldreomsorg eller hemtjänst. Mot en sådan stark part kan den enskilde åldringen ha svårt att hävda sig, särskilt när det gäller juridiken.

Ett sätt att råda bot på denna ojämlikhet är att ge de äldre möjlighet att få stöd av en särskild äldreombudsman, därför bör regeringen se över möjligheten och förutsättningarna att ställa krav på att införa en äldreombudsman i kommunerna.

Syftet med en äldreombudsman är inte enbart att bevaka rättigheter utan även att uppmärksamma äldres behov, även om dessa bor hemma utan några sociala insatser från samhället. En äldreombudsman ska säkerställa att äldre från pensionsåldern, årligen erbjuds samtal om sin situation i vardagen för att belysa om det finns behov av exempelvis sociala aktiviteter eller hälsofrämjande insatser. Äldresamtalen skulle ge både samhället och närstående möjlighet att upptäcka exempelvis begynnande eller pågående sjukdomstillstånd i ett tidigare skede.

Vi ser det som en självklar uppgift för en äldreombudsman att även aktivt arbeta tillsammans med kommunens pensionärer och organisationer för att uppmuntra till sociala aktiviteter och hälsofrämjande insatser.

Detta är en fråga på kommunal nivå men vi menar att det bör finnas krav från nationellt håll på att varje kommun har en äldreombudsman och att möjligheterna att ställa ett sådant krav bör därför ses över.

Förbättra nattbemanningen på särskilda boenden

Kommunerna ansvarar för hur äldreomsorgen organiseras, inklusive sådana faktorer som bemanning på äldreboenden. Det finns dock krav på nattbemanning på särskilda boenden för äldre (SÄBO) och dessa regleras av socialtjänstlagen och socialtjänstförordningen. Enligt dessa regler ska det finnas tillgång till personal dygnet runt som utan dröjsmål kan uppmärksamma om en boende behöver stöd och hjälp. Detta innebär i praktiken att särskilda boenden inte behöver vara bemannade med personal dygnet runt utan endast att personal finns tillgänglig. Att en person finns tillgänglig ger inte samma trygghet och möjlighet att få hjälp direkt som om det finns bemanning dygnet runt. Trots kraven på nattbemanning är den fortfarande låg på många äldreboenden i landet.

Inspektionen för vård och omsorg, Ivo, har i flera rapporter uppmärksammat hur låg personaltäthet påverkar tryggheten och säkerheten för de mest utsatta, såsom äldre personer med demenssjukdom och demensliknande tillstånd. Enligt Ivos oanmälda inspektioner blir de boende, bland dem många med demens, fortfarande inlåsta. Det är oacceptabelt och det visar att dagens lagkrav inte fått önskad effekt. Därför menar vi att regeringen ska överväga krav på att särskilda boenden ska vara bemannade dygnet runt så att personal kan ge nödvändig hjälp utan dröjsmål.

Förbättra brandskyddet i särskilda boenden

Äldre är kraftigt överrepresenterade i statistiken över omkomna i bränder. Av Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, MSB:s, årliga statistik var år 2023 58 procent av de omkomna i bränder 65 år eller äldre. Många var ensamma i bostaden när branden startade och kunde inte själva släcka branden eller ta sig ur bostaden. En åtgärd som hade kunnat rädda många liv är moderna sprinklersystem, som automatiskt aktiveras och kan släcka bränder.

Enligt en studie som MSB:s gett ut ”Kostnadsnyttoanalyser, Sprinkler i särskilda boenden för äldre” är sprinklerinstallationer samhällsekonomiskt lönsamma eftersom värdet av nyttan är större än kostnaden. Boverket har sedan tidigare byggregler med krav på sprinkler på sjukhus och i särskilda boenden. Reglerna gäller dock endast vid nybyggnad och vid ändring eller ombyggnad. Kommunernas och andra vårdgivares resurser är begränsade och valet kan stå mellan att installera sprinkler eller att förbättra vårdkvaliteten.

Sverigedemokraterna menar att reglerna ska omfatta alla särskilda boenden och att säkerheten inte ska avgöras utifrån vilket boende du placerats i. Vi föreslår alltså att regeringen ser över möjligheten att stödja kommunerna i deras arbete att med sprinkler-system eller andra släckningssystem förbättra brandsäkerheten för våra äldre.

Fler boenden med husdjur

Det finns forskning från bland annat Vårdhundskolan som visar att djur kan medföra positiva hälsoeffekter och öka de äldres livskvalitet. Djurens närhet påverkar både psykiska, fysiska och sociala funktioner positivt. Undersökningar visar också att äldre personer som har djur äter färre läkemedel samt har en bättre egenvård. Trots kunskapen om att äldre människor mår bättre av att umgås med djur är det oftast inte tillåtet att ta med sitt sällskapsdjur vid flytt till ett äldreboende. Endast ett fåtal äldreboenden i landet erbjuder denna möjlighet. Sverigedemokraterna anser att regeringen bör ta fram en nationell målsättning och strategi för att öka tillgången till kategoriboende med husdjursprofil.

Främja demensbyar

I ett tiotal länder, däribland Danmark, har man byggt en form av demensbyar för att ge de boende som lider av demenssjukdomar en tryggare och mer meningsfull vardag. Dessa demensbyar finns inom ett avgränsat, men olåst, område där det förutom demensboende även finns faciliteter som exempelvis butiker, frisör, pub, bibliotek och dylikt. Man kan beskriva det som en inhägnad stadsdel i miniformat. Demensbyn ska förutom diverse kommersiell verksamhet även erbjuda en god utomhusmiljö med fina promenadstråk i en harmonisk miljö. Tanken är bland annat att vackra omgivningar skall hjälpa den demenssjuke att finna lugn.

Demensbyar har redan byggts på ett antal orter i Sverige, exempelvis i Vellinge i Skåne. Konceptet med demensbyar verkar vara framgångsrikt och regeringen bör därför följa upp utvecklingen och vid behov vidtaga sådana åtgärder som anses nödvändiga för att uppmuntra den.

Motverka det digitala utanförskapet

I dagens samhälle blir allt fler samhällstjänster digitala och andra alternativ erbjuds inte alltid. Äldre som saknar kunskap om, och praktisk erfarenhet, eller rentav fysisk möjlighet av att använda internet, riskerar då att stängas ute från många delar av samhället. Enligt en rapport från Folkhälsomyndigheten lever över 400 000 personer

äldre i digitalt utanförskap. Personer med en kognitiv sjukdom, exempelvis demens, riskerar att hamna i utanförskap i ännu högre grad.

Regeringen har med stöd av Sverigedemokraterna fattat flera beslut om åtgärder för att minska det digitala utanförskapet, och öka tillgången till olika digitala verktyg. Till exempel skall Post- och telestyrelsen (PTS) i december 2024 föreslå insatser för att främja digital inkludering. Sverigedemokraterna välkomnar detta, och förutsätter att regeringen fortsätter arbetet för att fler äldre skall kunna dra nytta av samhällets digitalisering.

Utökad kontroll i belastningsregistret inom äldreomsorgen

Våld mot äldre är aldrig acceptabelt och måste tas på största allvar. Flera studier pekar på att förövaren oftast är någon i den äldres närhet, t.ex. en partner eller släktingar, men också vård- och omsorgspersonal. Forskning visar också att äldre underrapporterar sin våldsutsatthet, vilket gör att den kan vara svårupptäckt. Det kan också vara försvårande omständigheter som att man är beroende av förövaren för till exempel vård.

Tyvärr inträffar det att personalen i äldreomsorgen utövar olika typer av våld mot dem som de har i sin vård. I maj 2024 dömdes exempelvis en utländsk man i 25-årsåldern som arbetat för hemtjänsten i Luleå för våldtäkt mot en kvinna i 80-årsåldern som han tidigare haft i sin vård. I november 2023 dömdes på liknande sätt en man i 30-årsåldern anställd av hemtjänsten i Malmö för en våldtäkt mot en äldre kvinna med intellektuell funktionsnedsättning. Mannen var tidigare dömd för bland annat narkotikabrott, rån och urkundsfröfalskning. Trots det kunde han få en anställning i äldreomsorgen.

Bättre kontroller av de anställdas belastningsregister hade kunnat räddat många äldre från ett obeskrivligt lidande. Det är ytterst angeläget att införa tydliga krav och kontroller för anställda, praktiserande och studerande inom äldreomsorgen, både vid nyanställning och regelbundet under anställningens gång. Målet måste vara att i så stor utsträckning som möjligt förhindra att personer som är dömda för våldsbrott arbetar inom äldreomsorgen.

Förbättra maten för de äldre

Ett vanligt problem bland äldre är dessvärre undernäring. Det finns ingen tillförlitlig statistik på nationell nivå om hur vanligt förekommande undernäring är men Senior Alerts senaste årsredovisning visar att i snitt hela 59 procent av äldre som bor på vård- och omsorgsboenden, 63 procent på demensboende och 82 procent på korttidsboende riskerar undernäring. Detta är fullständigt oacceptabelt.

Orsakerna till äldres undernäring är flera. Smakerna förändras ofta genom livet och aptiten kan försämrats. Medicinering kan också leda till att aptiten försämrats, vilket därmed kan innebära en risk för undernäring. Det får inte heller gå för lång tid mellan måltiderna, vilket kan bli ett stort problem under exempelvis nattfastan.

En faktor kan dock också vara kvaliteten på den mat som erbjuds. Matens kvalitet och tillagningssätt har stor betydelse för de äldres välbefinnande och hälsa. Det bör vara en självklarhet att man även på äldre dagar får avnjuta nylagad, välsmakande och näringsrik mat. Det finns dock tecken på att många kommuner saknar kunskap om hur

viktig maten är för de äldre, och vilka negativa konsekvenser brister i detta avseende kan få.

Sverigedemokraterna har därför tillsammans med regeringen tagit initiativ till ett uppdrag till Livsmedelsverket att sammanställa och sprida kunskap om mat och måltiders betydelse för att motverka ohälsa hos äldre. Vi ser fram emot att följa myndighetens arbete, och förutsätter att regeringen arbetar aktivt med frågan om att förbättra maten och säkerställa att nattfastan inte blir för lång i äldreomsorgen.

Bättre arbetsvillkor inom äldreomsorgen

För närvarande råder det brist på yrkesutbildad personal i flertalet yrken inom vården av och omsorgen om äldre personer. Denna brist förväntas öka de kommande åren, då den demografiskt betingade efterfrågan på arbetskraft ökar kraftigt. Tillgången till sådan personal måste därför utökas påtagligt. Staten och huvudmännen, samt privata utförare, måste i samverkan vidta långsiktigt hållbara åtgärder för att främja kompetensförsörjningen. Det är tydligt att vi behöver höja kvaliteten avsevärt på omsorgen och säkerställa god kompetens hos personalen. Det är angeläget att göra arbetet attraktivt för vård- och omsorgspersonalen.

Varje vårdanställd har sina unika förutsättningar och ett eget livspussel att få ihop. Att i alltför hög grad tvingas att anpassa sina arbetstider efter arbetsgivarens behov sliter på både kropp och sinne. Detsamma gäller den som inte får arbeta i tillräckligt hög utsträckning eller saknar rätt att gå ner i arbetstid. Det kan förefalla praktiskt för arbetsgivaren att fritt få schemalägga sin personal, men i slutändan blir hela organisationen lidande om anställda säger upp sig och unga människor undviker att över huvud taget arbeta inom vården. Anställda inom den offentliga sektorn bör ha ett stort inflytande över arbetstiderna, med rätt till såväl heltid som deltid. Vårdpersonal ska slippa ofrivilligt delade turer och oönskat skiftarbete, något som ofta är både fysiskt och mentalt påfrestande.

Åtgärder mot hemlöshet

Hemlöshet skapar en rad personliga tragedier och innebär ett stort lidande för dem som inte kan få en bostad. Dessutom äventyrar det allvarligt rättssäkerheten för människor med särskilda behov, eftersom samhället inte kan leva upp till socialtjänstlagens mål om att alla ska garanteras en skälig levnadsstandard. Dagens bostadsbrist riskerar att skapa ett permanent utanförskap för de hemlösa som står längst ifrån bostadsmarknaden. De får leva på härbärgen och andra institutioner utan att få en reell chans på den ordinarie bostadsmarknaden. Det skapar också ökande klyftor på bostadsmarknaden, mellan dem som har och dem som inte har en bostad. Dessutom är hemlösheten ett nederlag för alla välfärdsdemokratier.

De globala målen och Agenda 2030 syftar bland annat till att utrota fattigdom och hunger. För att nå relevanta mål i Agenda 2030 på nationell nivå behövs en tvärssektoriell samverkan. Det finns flera mål i Agenda 2030 som har bäring på hemlöshet och dess orsaker. Att motverka hemlöshet är en bostadspolitisk fråga och den berör även andra politikområden, såsom hälso- och sjukvård, arbetsmarknad och integrationspolitik.

I Sverige finns det idag många äldre hemlösa. Sverigedemokraterna anser att regeringen bör överväga ett paket med åtgärder för att stärka denna grupps livssituation. De äldre som arbetat hela sina liv ska inte på ålderns höst behöva leva på gatan.

Förbättrad palliativ vård i äldreomsorgen

Socialstyrelsens definition på palliativ vård lyder:

Palliativ vård är hälso- och sjukvård i syfte att lindra och främja livskvaliteten för patienter med progressiv, obotlig sjukdom eller skada och som innebär beaktande av fysiska, psykiska, sociala och existentiella behov samt organiserat stöd till närstående.

De fyra ledorden för palliativ vård är närhet, helhet, kunskap och empati. Flertalet av de som vårdas inom äldreomsorgen har mer eller mindre palliativa vårdbehov. Det är därför viktigt att personal inom äldreomsorgen har den kunskap och de resurser som krävs för att kunna identifiera och tillgodose behoven, både i ett tidigt som i ett senare skede för att kunna ge en god palliativ vård. Den palliativa vården ska erbjudas alla som behöver det, oavsett var man bor eller vilken diagnos man har. Regeringen behöver se över hur ett nationellt ansvar kan införas och att verktyg och kunskapsstöd ska finnas tillgängligt för att relevant personcentrerad palliativ vård ska kunna integreras i äldreomsorgen.

Allmänt vaccinationsprogram för äldre

Vaccinationer utgör en av de mest kostnadseffektiva medicinska insatser som finns. Denna förebyggande insats innebär inte bara att människor besparas lidande och i värsta fall död, men även att belastningen på sjukvården och andra viktiga samhällsresurser minskar drastiskt, eller rentav helt försvinner, som i fallet smittkoppor. Ett minskat antal infektioner innebär också en minskad antibiotikaanvändning, och därmed minskad antibiotikaresistens. Därför har Sverige liksom många andra länder sedan flera generationer olika former av nationella vaccinationsprogram. I Sverige finns dock endast ett enda nationellt vaccinationsprogram fullt ut, det allmänna vaccinationsprogrammet för barn. För övriga grupper finns endast olika former av rekommendationer.

Detta är särskilt beklagligt när det gäller äldre människor. I takt med att vi blir äldre blir oftast immunförsvaret och motståndskraften sämre. Risken att bli allvarligt sjuk och drabbas av allvarliga följsjukdomar med svårt lidande ökar. Redan underliggande sjukdomar försvårar och förlänger sjukdomsförloppet. Inte minst visade coronapandemin hur svårt äldre kan drabbas. I Sverige lever nu över två miljoner personer som är 65 år eller äldre, en grupp som stadigt växer vilket ställer högre krav på hälso- och sjukvården.

Socialstyrelsens rekommendationer för vaccinationer innebär att alla regioner har olika former av regionala vaccinationsprogram avseende äldre. Vilka vacciner den enskilde ha tillgång till, och till vilket pris, varierar dock beroende på var man bor. Detta är varken förenligt med principen om en jämlik vård i hela landet, eller särskilt samhällseffektivt. Ett första steg mot ett allmänt vaccinationsprogram för äldre har redan tagits, i och med att personer över 75 års ålder sedan december 2022 omfattas av ett särskilt vaccinationsprogram för pneumokocker. Det är dock inte tillräckligt.

Vi föreslår därför att regeringen utreder möjligheten att ett allmänt vaccinationsprogram, som skall omfatta alla personer över 65 år, införs, och utgå från den medicinska professionens kunskap, och rimliga samhällsekonomiska överväganden. Utöver vad som redan anförts om fördelarna med vaccination skulle ett allmänt vaccinationsprogram för äldre även innebära bättre möjligheter att registrera data och följa upp resultaten av de förebyggande insatserna.

Carina Ståhl Herrstedt (SD)

Carita Boulwén (SD)

Leonid Yurkovskiy (SD)

Mona Olin (SD)

Christian Lindefjärd (SD)